

ІВАНСЬКИЙ А. Й.,

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
професор кафедри державно-правових
дисциплін
(Міжнародний гуманітарний
університет)

УДК 347.73.05:[336.74/.76.06:004]] (477+100)(045)
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.24>

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ У ПОРІВНЯННІ З ДОСВІДОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ІНШИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Натепер є чимала база і вітчизняних, і зарубіжних наукових досліджень, розробок, законодавчої бази України та зарубіжного досвіду щодо дослідження сутності правової природи віртуальних активів і криптовалюти. Це дало автору статті можливість визначити фінансово-правову сутність, історію виникнення криптовалюти та її характерні особливості. У цій науковій статті автор використовує методи документального аналізу та синтезу, порівняльно-правового та пізнавально-аналітичного методів наукового дослідження.

Результати наукового дослідження автора:

Автор проаналізував ситуацію щодо визначення правового статусу криптовалюти в зарубіжних країнах. Також було досліджено наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених-юристів, оскільки для науковців і вчених предмет дослідження віртуальних активів є і актуальною, і цікавою сферою дослідження, яке дає змогу виявити і уникнути чималих проблем у разі використання віртуальних активів і криптовалюти на фінансовому ринку. Автор статті зробив аналіз стосовно проблем розвитку ринку віртуальних активів, а також було визначено засади розвитку ринку віртуальних активів в Україні.

У статті розкрито особливості ініціатив деяких держав світу у сфері створення національних цифрових валют, окреслені загальносвітові тенденції розвитку і використання віртуальних активів, зокрема криптовалют. Автор надає наукове визначення сутності криптовалюти як одного із різновидів віртуальних активів. Також визначено шляхи удосконалення законодавчого обігу віртуальних активів в Україні. Автор наукової статті подає порівняльний аналіз віртуальних активів і криптовалюти, розглядає сутність криптовалют як основного різновиду віртуальних грошей. Доведено, що ширшою категорією є віртуальні активи, а криптовалюта – тільки окремим видом віртуальних активів. Крім того, цінністю даної статті є те, що автор аналізує новели правового регулювання криптовалютної детінізації на території ЄС з метою пошуків дієвих механізмів та їх адаптації у вітчизняне законодавство. Досліджено, що Директива ЄС 2018/843 покликана стати дієвим регулятором правовідносин у сфері криптовалют та потребує свого поступового впровадження у законодавство України з метою виконання міжнародно-правових зобов'язань нашої держави.

Ключові слова: криптовалюта, правове регулювання криптовалюти, біткоїн, віртуальна валюта, віртуальні активи.

Ivanskyi A. Yu. The financial and the legal aspects of the qualification of virtual assets of Ukraine in comparison with the experience of the European Union and other foreign countries

The paper aims to analyse the financial and legal aspects of cryptocurrency, exploring its characteristics, delving into its historical evolution through domestic and scholarly insights. The study also investigates the current legislative landscape in Ukraine while drawing insights from international experiences. Methodologically, the research employs documentary analysis, synthesis, comparative analysis, and utilizes objective truth and cognitive analytical methods.

The article highlights essential factors for implementing effective regulatory approaches to cryptocurrency transactions and outlines strategies for shaping the legislative framework in Ukraine. The author underscores the importance of regulating the Ukrainian financial market and crafting cohesive approaches to taxation for incomes derived from cryptocurrency transactions. The discussion emphasizes the relevance and necessity of addressing regulatory issues in the cryptocurrency domain, given its growing popularity in international practice, and stresses that its development is both challenging and economically impractical without appropriate regulation.

The necessary determinants of the implementation of the efficient regulation approaches to the cryptocurrency transactions and the way of legislative base formation in Ukraine are shown. To our mind, the main steps for Ukrainian financial market regulation, and development of fluent approaches to the taxations with cryptocurrencies. Additionally, global trends in the development and utilization of virtual assets, particularly cryptocurrencies, are outlined. The directions for improving legislative support for circulation of virtual assets in Ukraine has been identified. Therefore, the author calls the issue of regulation of cryptocurrency in the territory of Ukraine and necessity of learning foreign legislation of cryptocurrencies as well. To sum up, this topic is very actual for both theory and practice because not only does it help scientists all over the globe to use novels from this article in their scientific publications, but also it help the Ukrainian government to improve our inner legislation in the financial field as well.

Key words: *blockchain, digital technologies, cryptocurrency, virtual assets, bitcoin, digital economy.*

Вступ. На сьогоднішній час найбільш активно в Україні процеси цифровізації торкнулися не тільки сфери оподаткування, а й обігу криптовалюти і цифрових активів. Серед останніх найбільш обговорюваним є віртуальний актив. Саме тому криптовалюта є новим явищем економічної діяльності, яке значною мірою ознаменувало перехід світу до ери цифрової економіки, що характеризується істотним зменшенням впливу держави на обігові операції та децентралізацію платіжних операцій. За підсумками 2021 року обсяг криптовалютних транзакцій зріс на 567% та досяг рекордних 15,8 трлн. американських доларів.

Це змінює правила гри в економіці завдяки здійсненню фінансових операцій електронними інструментами, де держави не мають повного контролю. Також переваги децентралізованих платіжних систем приваблюють приватний сектор економіки, подекуди – тіньової економічної структури, але викликають серйозне занепокоєння з боку держав та громадських структур, що оперують традиційними формами ведення платіжних операцій. Останнім притаманний повний державний контроль та організаційно-технічне управління грошовим обігом. Сама зміна економічної реальності вимагає величезних зусиль наукової громадськості, державних, освітніх і бізнесових систем у контексті пошуку найрозумлішого та найпропорційнішого правового регулювання [1, с. 11-12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній юридичній науці окремими аспектами правового обігу віртуальних активів і, зокрема, криптовалюти присвячували свої

роботи М.В. Бернацький, М.А. Бурдоносова, З.П. Двудіт, А.Й. Іванський, І.М. Макарчук, В.О. Малишко, В.П. Мандрик, В.В. Мороз, К.С. Пащенко, О.В. Перчук, Х.С. Передайло, Р.І. Стибель, Р.Б. Тиліпська, Р.М. Терко.

Мета статті є визначення правового статусу віртуальних активів за законодавством України, Європейського Союзу та зарубіжних країн.

Методологія статті. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи дослідження (діалектичний аналіз і синтез, дедукція та індукція) і спеціальні методи дослідження (формально-юридичний, порівняльно-правовий, тлумачення норм права).

Результати дослідження. 07 листопада 2023 року Верховна Рада України зареєструвала проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» № 10225, який має вагомий юридичний значення для теорії та практики, тому що даний нормативно-правовий акт дозволить закріпити правовий статус віртуальних активів на території України та адаптує рекомендації FATF щодо фінансового моніторингу ринку криптоактивів.

Так, за проектом Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» від 07 листопада 2023 року (далі за текстом – Законопроект № 10225) в Україні будуть стягуватися податки на криптовалюту у формі податку на доходи фізичних осіб у розмірі 5 відсотків за перші три роки та 9 відсотків податку на доходи фізичних осіб впродовж наступних 5 років. Крім того, цим Законопроектом № 10225 визначено, що операції щодо надання провайдерами послуг, пов'язаних з віртуальними активами, звільняються від сплати податку на додану вартість, за винятком консультативних послуг.

Перша спроба запровадити поняття віртуальний актив у законодавстві України мала місце у 2018 році, коли Кабінет Міністрів України розробив та оприлюднив проект «Про схвалення Концепції державної політики у сфері віртуальних активів». У цьому розпорядженні віртуальний актив визначався як будь-які записи в рамках розподіленого реєстру записів у формі даних, використання яких, як очікувалося, приведе до отримання економічної вигоди у майбутньому. Далі зауважимо, що новий Законопроект № 10225 визначає віртуальні активи як цифрову річ, що може передаватися та зберігатися в електронному вигляді, з використанням сучасної технології розподіленого реєстру або іншої подібної технології, де на відміну від попередньої редакції даного Закону, віртуальні активи розглядалися лише як нематеріальне благо, яке було об'єктом цивільних прав [2]. Віртуальні активи також, залежно від умов емісії, можуть посвідчувати майнові права, зокрема, право вимоги на інші об'єкти цивільних прав, та/або зобов'язання емітента віртуального активу. Тому з цього визначення віртуальних активів можна визначити їх правові ознаки: 1) вони є цифровою річчю; 2) вони передаються або зберігаються в електронному вигляді з використанням технології розподіленого реєстру або іншої подібної технології; 3) вони також можуть посвідчувати майнові права, такі як право вимоги на інші об'єкти цивільних прав.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, у авторському розумінні «віртуальні активи» – це оцифроване майнове право, використання якого, як очікується, у майбутньому призведе до економічних вигод власника.

Крім того, ми бачимо, що законодавець у новому проекті Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» від 07.11.2023 року № 10225 у визначенні віртуальних активів відходить від концепції, що віртуальний актив, включаючи криптовалюту, є нематеріальним благом, що є об'єктом цивільних прав, тим самим адаптуючи новітнє законодавство України у сфері криптовалют до вимог Європейського Союзу [2].

Ще одним проблемним питанням є те, що у новому проекті Закону № 10225 відсутнє визначення терміну криптовалюти, а сам законопроект у ст. 4 надає визначення тільки віртуальним активам. Так, на думку автора цієї наукової публікації **віртуальні активи** є ширшим поняттям, ніж криптовалюта, і включають у себе криптовалюту, як окремий вид віртуальних активів, тому що віртуальні активи це більш загальна категорія і вони мають різні

підвиди віртуальних грошей, які не можна плутати між собою. Однак, не дивлячись на те, що криптовалюта є найвідомішою формою віртуальних активів і пов'язана із специфікою зашифрування даних, віртуальні активи характеризують економічну сутність таких засобів платників. З огляду на вищевикладене, автор вважає, що під криптовалютою варто розуміти різновид віртуальних активів, що може використовуватися як засіб розрахунків, як товар, як аналог цінних паперів, використання яких в господарському обігу може створювати або не створювати податкові наслідки (в залежності від національного регулювання сфери обігу та правил розподіленого реєстру).

У зв'язку з тим, що Україна стала кандидатом у Європейський Союз, дослідження європейського досвіду і досвіду інших зарубіжних країн у сфері використання віртуальних активів, включаючи криптовалюту, стає більш і більш актуальним для дослідження на теоретичному і практичному рівнях.

Так, у 2015 році в ЄС починає формуватися правозастосовча практика з питань правового режиму криптовалют. Суд Європейського Союзу в результаті розгляду звернення між Девідом Хедквістом та податковою службою Швеції ухвалив рішення в справі C-264/14 від 22.10.2015 року, у якому йшлося, що біткоїн не є товаром, а виключно є валютою – платіжним засобом. Рішення, яке схвалив Суд Європейського Союзу можна вважати революційним, адже воно стало першим кроком у забезпеченні цій криптовалюти майбутнього як альтернативи національним традиційним валютам. У судовому порядку біткоїн було визнано повноцінним платіжним засобом, операції з яким не підлягають оподаткуванню [3]. Отже, Суд Європейського Союзу як вища судова інстанція ЄС уперше в історії існування Європейського співтовариства своїм рішенням визначив біткоїн на одному рівні з традиційними валютами. Подальша практична реалізація цього рішення зумовила звільнення криптовалют від оподаткування на додану вартість. Таким чином, саме це прогресивне рішення посилило позиції біткоїна, усунувши загрозу надмірного його оподаткування.

Надалі автором звертається увага на те, що 26 квітня 2018 року Європейський парламент затвердив Директиву AML5. Даний правовий документ уперше закріплює визначення криптовалюти в ЄС, у якому віртуальна валюта означає цифрове вираження цінності, яке може бути передано, збережено або продане цифровим засобом і функціонує як засіб обміну, що не має статусу законного тендера у будь-якій юрисдикції [4, с. 181].

Отже, дослідивши правову природу криптовалюти у праві Європейського Союзу, надалі розглянемо досвід зарубіжних країн, які успішно імплементували криптовалюту у своє внутрішнє законодавство.

Так, Німеччина визнала криптовалюту Bitcoin розрахунковою грошовою одиницею і формою грошей, а у лютому 2018 року Федеральне Міністерство фінансів Федеративної Республіки Німеччини роз'яснило, що віртуальні валюти прирівнюються до законних засобів платежу настільки, наскільки вони були прийняті сторонами угоди як альтернативні договірні і прямі засоби оплати, що не слугують жодній іншій цілі, крім використання засобу платежу [5, с. 98]. Те, що стосується податків на прибуток, то в червні 2021 року Федеральне Міністерство фінансів Німеччини випустило проєкт циркуляру з викладенням своєї позиції щодо прибуткового податку на віртуальні валюти: віртуальні валюти є нематеріальними активами, і прибуток, наприклад, як різниця між ціною придбання та ціною продажу, або для ІСО між балансовою вартістю та ціною випуску, після вирахування збитків та витрат, такі як операційні витрати платформи в принципі може оподатковуватися як особистий дохід. Далі деталі податкового режиму варіюються залежно від цього, у якому здійснюються операції – приватному чи комерційному. У приватному контексті податок на особистий дохід нараховуватиметься фізичним особам, які одержують прибуток, наприклад, у вигляді приросту віртуальної валюти, але тільки, якщо в цьому контексті віртуальні валюти зберігаються менше одного року. У випадку, якщо віртуальні валюти створюються або купуються як комерційна діяльність, доходи від продажу чи обміну можуть оподатковуватись як підприємницький дохід. Також, якщо операції здійснюються комерційними фізичними особами або товариствами, податки будуть нараховуватись як прибутковий податок на рівні акціонерів; якщо ж

операції здійснюються як державними, і приватними компаніями з обмеженою відповідальністю, податки нараховуватимуться на корпоративному рівні [6, с. 289-290].

Ще однією країною, яка визначила криптовалюту у своїй платіжній системі є Японія. Так, в Японії криптовалюта є складовою державної стратегії розвитку цифрових фінансів та побудови безготівкового суспільства. Саме тому уряд Японії у 2017 р. схвалив зміни до Закону «Про банківську діяльність» і визнав криптовалюту легальним засобом платежу, і прийняв відповідний закон про платіжні послуги [5, с. 99]. Це означає, що японське законодавство дозволяє купівлю-продаж віртуальної валюти та її обмін на інші криптоактиви, а зареєстровані криптовалютні компанії сплачують податок на споживання від продажу криптовалют. Крім того, в Японії криптовалюта та пов'язані з нею операції підлягають оподаткуванню за стандартними правилами: дохід, отриманий фізичною особою в якості криптовалюти, підлягає оподаткуванню податком на дохід; прибуток юридичної особи в криптовалюті оподатковується податком на прибуток; при здійсненні операцій з продажу криптовалют стягується податок на споживання (своєрідний аналог податку на додану вартість).

У Швейцарії операції з криптовалютами є законними, а правила ведення бізнесу для місцевої криптоіндустрії встановлює державний регулятор – Служба нагляду за фінансовими ринками. Так, за даними аналітичних досліджень у Швейцарії, прийняті найбільш сприятливі закони для обігу криптовалют. Як приклад, можна навести швейцарську біржу криптовалют ECUREX GmbH, яка є першою у світі обмінною платформою криптовалюти на традиційні гроші, що повністю відповідає нормативно-правовим вимогам Закону Швейцарії «Про банківську діяльність» [7, с. 16]. Більше того, в Швейцарії операції з криптовалюти звільнено від податку на додану вартість, а транзакції з криптовалютами було визнано в цій країні як платіжний засіб, а не операції з надання послуг або товарів [5, с. 245-246].

Також відмічається, що у лютому 2020 року Центральний банк Швеції оголосив про початок тестування першої на території ЄС державної криптовалюти. Так, у рішенні від 22 жовтня 2015 року у справі Хедквіст проти податкової служби Швеції Bitcoin визнано договірним платіжним основним засобом, а населення Швеції практично повністю відмовилося від готівки. Так, за цим рішенням криптовалюта біткоїн була визнана основним засобом платежу нарівні із традиційною валютою [8, с. 246].

Звернемо нашу увагу на те, що судами США криптовалюта розглядається як валюта або інша форма грошей. Наприклад, рішенням судді Окружного Східного округу Техасу (Case № 4:13-CV-416) Bitcoin можна використовувати як гроші за оплату товарів, або обміняти на інші валюти (наприклад, долар, єну, юань), він є валютою або формою грошей. Однак, в інших штатах ситуація відрізняється; наприклад, рішенням Окружного суду Флориди суд ухвалив і проголосив протилежне, що призвело до зняття обвинувачення щодо легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Водночас штатом Вашингтон цифрова валюта визнається об'єктом грошових переказів на підставі Закону «Про уніфікацію грошових послуг».[9, с. 99]. Так, зауважимо, що в Америці ставка податку на приріст капіталу при продажі криптовалюти протягом року на одну особу становить 10 %, якщо дохід цієї особи становить 9,950 тисячі американських доларів, а від 9,951 тисячі доларів до 40,525 тисячі доларів прибутку податок становить 12 відсотків.

Крім того, країни Латинської Америки в основному розглядають криптовалюту як легальний актив, допустимий повністю або принаймні для цивільного обігу, але заперечують її статус як національних грошей, іноземної валюти та законного платіжного засобу. Проте, у законодавстві Сальвадору активізується питання використання криптовалюти як об'єкта цивільних прав.

Цікавим фактом також є те, що у Сінгапурі криптовалюта використовується у формі токенів з 2019 року, коли це поняття внесли у Закон «Про платіжні послуги» від 22.02.2019 року № 2. Так, згідно з ч.1 цього Закону «цифровий токен означає будь-яке представлення вартості, крім встановлених винятків, яке: 1) виражено у вигляді блоку; 2) не деноміновано у жодній із валют та не прив'язано його емітентом до жодної з валют; 3) є або має намір бути засобом обміну, що приймається суспільством або його частиною в якості платежу за товари

або послуги чи в рахунок погашення боргових зобов'язань» [7, с. 99]. Крім того, поточна ставка податку на товари і послуги становить 7%, проте як поточна ставка податку на прибуток становить 17% [6, с. 379]. У зв'язку з цим, на рівні законодавства, адміністративної або судової практики переважна більшість країн Азії визнає, що справжнє призначення криптовалюти – виступати засобом платежу за товари, роботи, послуги альтернативним традиційним грошам [9, с. 101].

Так, у Великобританії криптовалюта до 2014 року вважалася «цільовими ваучерами», правочини з якими підлягали оподаткуванню на сплату податку на додану вартість. Проте, це викликало негативну оцінку експертів, припускаючи, що такий підхід з боку регулятивних органів до інновацій був стримувальним фактором розвитку біткоїн індустрії у Великобританії. [10, с. 141-142]. Саме тому, починаючи з 2014 року віртуальна валюта біткоїн у Великобританії була визнана засобом платежу, а операції з ними були звільнені від сплати податку на додану вартість. Таким чином, цифрова валюта у Великобританії вважається унікальною комбінацією цифр, отриманих у результаті складних математичних розрахунків та алгоритмів [7, с. 14]. Далі зазначимо, що податок на прибуток фізичних осіб у цій країні буде нараховуватись на вартість криптоактивів у фунтах стерлінгів на момент їх отримання. У тому випадку, якщо криптоактиви є конвертованими активами, наприклад, ними можна торгувати на визначеній інвестиційній біржі роботодавцем – резидентом Сполученого Королівства потрібно буде враховувати платежі за податком по мірі заробітку (PAYE) та національним страхуванням класу 1 звичайним чином, з огляду на вартість криптоактивів. [6, с. 101]

Отже, можна дійти висновку, що дослідивши особливості використання криптовалюти у різних зарубіжних країнах, автор даної наукової публікації вважає, що усі підходи щодо визначення правового режиму криптовалюти можна умовно поділити на 4 групи. Так, до першої групи країн, що визначають криптовалюту як форму грошей слід віднести Німеччину та США. До другої групи слід віднести Великобританію, Швецію і Японію, тому що саме ці країни визначають криптовалюту як легальний і основний засіб платежу, завдяки якому здійснюються фінансові операції. До третьої групи країн слід віднести Швейцарію, яка визначає криптовалюту як віртуальний актив, за допомогою якого здійснюються фінансові транзакції, а до четвертої групи країн слід віднести Країну Латинської Америки – Сальвадор, яка визначає криптовалюту як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, варто зауважити, що в авторському визначенні криптовалюта розуміється як різновид віртуальних активів, що може використовуватися як засіб розрахунків, як товар, як аналог цінних паперів, використання яких в господарському обігу може створювати або не створювати податкові наслідки (в залежності від національного регулювання сфери обігу та правил розподіленого реєстру).

Надалі також треба зазначити, що єдності підходів до визначення правового статусу криптовалюти не було і до сих пір не має, а різноманіття цих позицій є вражаючим: від погляду на криптовалюту, як на нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав (Сальвадор); до класифікації її як електронних грошей (Нідерланди, Бельгія), форму грошей (США, Німеччина), нематеріального активу (Швейцарія, Чехія, Австрія), біржового активу (Норвегія), фінансового фондового інструменту (Фінляндія, Болгарія), засобу платежу (Великобританія, Японія, Швеція, Люксембург, Франція, Сінгапур), прямого платіжного засобу (Суд справедливості ЄС), цифрове вираження цінності (Директива ЄС). Саме тому автор цих тез вважає, що за новим Законопроектом від 07.11.2023 року № 10225 дефініція віртуальних активів є найбільш наближеною до законодавства Європейського Союзу, тому що українське законодавство визначає віртуальні активи як цифрову річ, а Директива ЄС визначає віртуальну валюту як цифрове вираження цінності, що вказує на схожість цих двох дефініцій.

У зв'язку з тим, що Директива ЄС є основним законодавчим актом, який був покладений в основу Законопроекту від 07.11.2023 року № 10225 року, даний законопроект має на меті наблизити правові норми використання криптовалюти до правил ринку криптоактивів Markets in Crypto assets (MiCA), що впроваджується в ЄС. Крім того, з набуттям чинності

Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» власники віртуальних активів й, зокрема криптовалюти, отримають низку переваг, тому що вони, як мінімум, зможуть захистити свої статки у віртуальних активах, якщо щось негативне з ними трапиться.

Список використаних джерел:

1. Подцерковний О.П., Могил Л.С. Щодо потреб застосування теорії правової фікції для визначення поняття «криптовалюта». Економіка та право, 2023. № 1 С. 11-23.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні: проект Закону України від 07.11.2023 р. № 10225. *Законодавство України*: база даних/Верхов.Рада України. Дата оновлення:17.11.2023 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43123> (дата звернення:15.12.2023)
3. Рішення Суду Справедливості Європейського Союзу¹² від 22.10. 2015 р. у справі № С-264/14 «Skatteverket vs David Hedvist» URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=170305&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=651981>
4. Новицький В.Я., Фица В.М. Становлення та розвиток правового регулювання віртуальних активів. Інформація і право. 2021. № 4 (39). С. 179-186.
5. Калаченкова К.О., Довгань Б.В. Щодо визначення криптовалюти засобом платежу на території України: теоретико-правове обґрунтування. Правничий часопис Донецького університету імені Василя Стуса.2022. № 1 С. 95-103. URL` <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/13275/13183>
6. Огляд законодавства щодо регулювання віртуальних активів у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. *Virtual assets*. Київ, 2022. 586 с. URL:<https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/%D0%A0%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5/VirtualAssets.pdf>
7. Ковалевич І.І. Правове регулювання криптовалюти. Одеса, 2019. 39с..U URL:<https://hdl.handle.net/11300/15044>
8. Соловйова А.Б. Правова природа криптовалюти в Україні та країнах Континентальної Європи. *Молодий вчений*.№ 10 (62). 2018. С. 245-246
9. Логойда В. Правовий статус криптовалюти в Азії. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. 2021. С. 96-102.
10. Шинкаренко О. М., Рогова Н.В., Панівнік І.А. Особливості нормативного регулювання криптовалют: світовий досвід. *Фінансовий простір*. 2018. № 3 (31). С. 139-142.

